Deze bijlage bevat een gedetailleerde toelichting op de Comprehensive Economic Partnership Agreement (CEPA), evenals een appreciatie van het akkoord. Met de volgende opbouw:

1. Kabinetsinzet en voorgenomen positie
2. Inhoud van CEPA
3. Impactanalyse
4. Kabinetsappreciatie

1. Kabinetsinzet en voorgenomen positie

Het kabinet is een voorstander van actief en ambitieus EU-handelsbeleid, waarvan handelsakkoorden een belangrijk onderdeel vormen. Zoals in de Beleidsbrief Buitenlandse Zaken aangegeven, spoort het kabinet de Commissie aan tot het sluiten van nieuwe handels- en investeringsverdragen. Hierbij wordt ingezet op groene economische partnerschappen die lokale economieën stimuleren.[1] Handelsverdragen kunnen bijdragen aan de economische weerbaarheid van de EU en aan het mitigeren van risicovolle strategische afhankelijkheden door diversificatie van handelspartners. Handelsakkoorden bieden daarnaast verbeterde markttoegang voor ondernemers. Nederland is hier als handelsland uitermate bij gebaat, ruim een derde van het bruto binnenlands product wordt immers verdiend met export van goederen en diensten.[2]

Bovendien wordt Indonesië expliciet genoemd als strategische partner om een handelsakkoord mee af te sluiten in het coalitieakkoord. Daarbij wordt ook verwezen naar het belang van afspraken over onder andere het tegengaan van kinderarbeid en klimaatverandering in deze akkoorden.[3]

Het kabinet heeft zich tijdens de onderhandelingen ingezet voor een akkoord dat wederzijdse belangen behartigt, waarin ambitieuze afspraken gemaakt worden over handel en duurzame ontwikkeling, en waarin markttoegang beide kanten op verbeterd wordt – met voldoende aandacht voor defensieve belangen.
De handelsafspraken in het akkoord zijn veelal afspraken die ook in recente handelsakkoorden van de EU met andere derde landen zijn opgenomen. Delen van de toelichting komen dan ook overeen met die in de kabinetsappreciaties van de akkoorden met Mexico[4], Nieuw-Zeeland[5], Chili[6] en Mercosur.[7] In het geval van Indonesië zijn de afspraken over investeringsbescherming opgenomen in de *Investment Protection Agreement* (IPA).

Het kabinet is positief over de uitkomst van de onderhandelingen van CEPA. Dit akkoord biedt kansen voor het Nederlandse bedrijfsleven, bevat ambitieuze afspraken op het gebied van duurzaamheid en draagt bij aan het verder reguleren en bestendigen van internationale handelsrelaties. Om deze redenen is het kabinet dan ook voornemens om in de EU in te stemmen met het voorgestelde Raadsbesluit.

---

[1] Kamerstuk: 36 800-V, nr. 103
[2] Nederlandse verdiensten aan de export - Nederland Handelsland 2026 | CBS
[3] Aan de slag - Coalitieakkoord 2026-2030 | Kabinetsformatie, p. 35.
[4] Kamerstuk 21 501-02, nr. 3271
[5] Kamerstuk 31 985, nr. 80.
[6] Kamerstuk 21 501-02, nr. 2715.
[7] Kamerstuk 31 985, nr. 107

2. Inhoudelijke beschrijving van het akkoord

Institutionele bepalingen
In het akkoord wordt een aantal institutionele afspraken gemaakt, zoals het oprichten van een Handelscomité tussen de EU en Indonesië. In dit comité zullen de EU en Indonesië zorg dragen voor de goede en effectieve werking van het akkoord. Daarnaast wordt ook een aantal gespecialiseerde comités opgericht die zich op specifieke onderdelen van het akkoord richten, bijvoorbeeld over handel en duurzame ontwikkeling. Met betrekking tot betrokkenheid van het maatschappelijk middenveld spreken de verdragspartijen af beide een *domestic advisory group* op te richten en de organisatie van een *Civil Society Forum* te faciliteren. Beide fora bieden een plek aan het maatschappelijk middenveld om zich te uiten over de implementatie van het akkoord.

Zoals gebruikelijk in EU-handelsakkoorden, wordt in verschillende hoofdstukken het recht voor de verdragspartijen om te reguleren in het algemeen belang bevestigd.

Markttoegang
In het akkoord is opgenomen dat Indonesië importtarieven verwijdert voor 98,5% van EU-goederen die geëxporteerd worden naar Indonesië, waaronder de relatief hoge tarieven op industriële goederen zoals auto's, auto-onderdelen, machines en chemische producten. Dat geldt ook voor de toegang van EU-landbouwproducten, zoals zuivelproducten (melkpoeders, kaas en zuigelingenvoeding), vlees (rundvlees/pluimveevlees), groente en fruit, en een breed scala aan verwerkte voedingsproducten. De EU verwijdert de importtarieven op industriële goederen, textiel, schoeisel en op de voor Indonesië belangrijke landbouwproducten zoals palmolie, koffie en cacao. Het wegnemen van deze tarieven biedt voordelen voor EU-bedrijven en consumenten. Tegelijkertijd worden sensitieve landbouwproducten uitgesloten van tariefliberalisatie; dit geldt bijvoorbeeld voor suiker, eieren, rijst en de meest gevoelige pluimveeproducten. Daarnaast zijn voor een aantal voor de EU gevoelige producten tariefquota afgesproken, waarmee de import van producten tegen verlaagde tarieven aan een maximum gebonden is. Het betreft bijvoorbeeld quota voor knoflook en producten met een hoog suikergehalte.

Daarnaast heeft Indonesië toegezegd om op de exporttarieven op ruwe palmolie en ruwe palmpitolie een tariefcontingent toe te passen, waardoor in het eerste jaar 1.900.000 ton palmolie tariefvrij in de EU geïmporteerd kan worden, wat in 10 jaar groeit naar 2.479.069 ton palmolie. Het tariefcontingent voor palmpitolie is 140.000 ton palmolie en groeit naar 182.668 ton palmolie in 10 jaar. Door zowel EU-importtarieven op verwerkte palm(pit)olie te verlagen, als Indonesische exporttarieven op ruwe palm(pit)olie te verlagen, wordt de markttoegang voor zowel ruwe, als verwerkte palm(pit)olie vergroot, terwijl de relatieve competitiviteit van de verwerkende industrie in de EU en Indonesië gelijk blijft.

Oorsprongsregels bepalen wanneer goederen van oorsprong zijn in één van de twee verdragspartijen en dus in aanmerking komen voor de hierboven beschreven tariefpreferenties onder het akkoord (preferentiële oorsprong). Een goed is van preferentiële oorsprong indien het "geheel en al verkregen" is in een verdragspartij, het enkel is gemaakt uit van oorsprong zijnde materialen uit een verdragspartij of wanneer producten in een verdragspartij zijn geproduceerd en

voldoen aan de productspecifieke oorsprongregels, die per productgroep verschillen. Zo moeten o.a. dierlijke- en visserijproducten "geheel en al verkregen" zijn in het desbetreffende land om in aanmerking te komen voor preferentiële tarieven. Om gebruik te kunnen maken van preferentiële tarieven dient er een attest van oorsprong te worden opgesteld door de exporteur. Een verdragspartij kan ook, in overeenstemming met diens wet- en regelgeving, toestaan dat een claim voor preferentiële tariefbehandeling gebaseerd is op kennis van de importeur over de oorsprong van het product. De administratieve lasten van oorsprongsprocedures worden beperkt door het gebruik van zelfcertificering.

Handelsdefensieve maatregelen
Partijen herbevestigen hun rechten en plichten onder de verdragen van de Wereldhandelsorganisatie *(World Trade Organization;* WTO) met betrekking tot antidumping-, antisubsidie- en vrijwaringsmaatregelen. Op basis van WTO-regels kunnen de verdragspartijen, zoals alle landen, deze handelsdefensieve maatregelen treffen om de eigen producenten te beschermen bij (dreiging van) ernstige marktverstoring. Mocht dit aan de orde zijn, dan garanderen de EU en Indonesië onder het akkoord een eerlijke en transparante procedure. Daarnaast hebben de verdragspartijen de mogelijkheid om in de transitieperiode (10 jaar na inwerkingtreding) bilaterale vrijwaringsmaatregelen te nemen als producten uit de ene verdragspartij in zulke grote hoeveelheden op de markt van de andere verdragspartij worden ingevoerd dat de markt ernstig verstoord raakt. De bilaterale vrijwaringsmaatregelen bestaan uit het tijdelijk opschorten of verminderen van de tariefpreferentie voor het desbetreffende product. De duur van deze maatregelen is maximaal drie jaar, te verlengen met maximaal twee jaar.

Energie en grondstoffen
In het akkoord is een specifiek hoofdstuk opgenomen over energie en grondstoffen. Doel van dit hoofdstuk is het vereenvoudigen van handel en investeringen in energie en grondstoffen. Zo dienen de verdragspartijen investeerders uit de andere verdragspartij op gelijke voet te behandelen en transparantie over bijvoorbeeld het autoriseren van projecten te verbeteren. Ook ziet dit hoofdstuk toe op het versterken van de samenwerking om de energietransitie te bevorderen, waaronder op het gebied van hernieuwbare energie, goed functionerende en duurzame grondstoffenketens en hoe handels- en investeringsrelaties kunnen bijdragen aan duurzame en weerbare waardetoevoeging in beide economieën.

Het akkoord voorziet in een stabielere en goedkopere handel in grondstoffen tussen de EU en Indonesië. Na inwerkingtreding verminderen de EU en Indonesië exportheffingen, invoerrechten en andere handelsbelemmeringen op het gebied van kritieke grondstoffen. Naast afspraken over het afbouwen van importtarieven, die momenteel onder het EU-buitentarief doorgaans al laag zijn voor grondstoffen, bevat dit akkoord een verbod op prijsregulering en exportmonopolies. Voor grondstoffen geldt een verbod op *dual pricing*, waarbij de exportprijs niet boven de binnenlandse prijs mag liggen. Dit faciliteert een eerlijkere en stabielere toegang tot grondstoffenmarkten.

Het akkoord bevat voorts duurzaamheidswaarborgen voor activiteiten in de energie- en grondstoffensector. Zo moeten nieuwe projecten met een mogelijke impact op het milieu, de samenleving of de volksgezondheid vooraf een

milieueffectbeoordeling ondergaan.[8] Daarnaast ziet het akkoord in brede zin toe op de bevordering van de toepassing van internationale normen voor maatschappelijk verantwoord ondernemen[9] en informatie- en kennisuitwisseling hierover, met als uiteindelijke doel om waardeketens veiliger en toekomstbestendiger te maken.

Sanitaire- en fytosanitaire (SPS) afspraken
Het SPS-hoofdstuk bevestigt de afspraken onder de WTO-overeenkomst inzake de toepassing van SPS-maatregelen (*WTO Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures*) en laat daarmee de toepassing door beide verdragspartijen van het voorzorgsbeginsel onverlet. Het hoofdstuk biedt een solide kader voor samenwerking op het gebied van transparantie, snelle informatie-uitwisseling en technisch overleg, bilaterale en internationale samenwerking, export uit dierziektevrije gebieden (regionalisatie), officiële controles, certificering en audits. Daarnaast stimuleert het hoofdstuk de versterking van de samenwerking op het gebied van antimicrobiële resistentie (AMR) en dierenwelzijn. Deze samenwerkingsactiviteiten doen niets af aan het onafhankelijk opereren van nationale bevoegde autoriteiten en het recht van beide partijen om binnen hun eigen rechtsorde te reguleren. De SPS-eisen ten behoeve van voedselveiligheid, dier- en plantgezondheid die de EU stelt voor het op de markt brengen van producten worden door dit akkoord niet aangetast. Deze eisen zijn verankerd in EU-wetgeving en gelden onverkort voor alle producten die op de Europese markt komen, ongeacht de herkomst.

Technische handelsbelemmeringen
Het doel van dit hoofdstuk is om handelsbelemmeringen die voortvloeien uit technische voorschriften, standaarden, milieubescherming, consumentenvoorlichting, nationale veiligheid en conformiteitsbeoordelingsprocedures te adresseren en daarmee de handel in goederen tussen de EU en Indonesië te vergemakkelijken. Zo bevat dit hoofdstuk bepalingen die erop gericht zijn de etiketteringsvereisten te stroomlijnen en stemt Indonesië ermee in om certificaten en testrapporten van in de EU gevestigde, geaccrediteerde instanties te aanvaarden in belangrijke sectoren zoals elektronica, machines en energiezuinige producten. De WTO-overeenkomst inzake technische handelsbelemmeringen (TBT) vormt de basis voor deze afspraken. Dat houdt in dat verdragspartijen de ruimte behouden om op basis van internationale standaarden maatregelen te nemen ten behoeve van legitieme beleidsdoelen, zoals voorschriften voor de etikettering van levensmiddelen ten behoeve van de volksgezondheid of technische specificaties voor autobanden ten behoeve van de verkeersveiligheid. Tegelijkertijd streven de verdragspartijen ernaar om hun regelgeving vorm te geven op basis van goede regelgevingspraktijken en op een manier die geen onnodige handelsverstoring veroorzaakt.

Micro-, midden-, en kleinbedrijf
In het akkoord zijn specifieke afspraken gemaakt ter ondersteuning van het micro-, midden- en kleinbedrijf, die in belangrijke mate bijdragen aan handel,

[8] Overeenkomstig de basisprincipes van het Verdrag van Aarhus betreffende toegang tot informatie, inspraak in besluitvorming en toegang tot de rechter inzake milieuaangelegenheden en het Verdrag van Espoo inzake milieu-effectrapportage in grensoverschrijdend verband.
[9] Onder andere de *UN Guiding Principles on Business and Human Rights* en de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen inzake maatschappelijk verantwoord ondernemen en de OESO *Guidance for Responsible Supply Chains of Minerals from Conflict-Affected and High-Risk Areas* behoren hiertoe.

economische groei, werkgelegenheid en innovatie. Zo wordt bepaald dat beide verdragspartijen via een openbaar digitaal platform informatie zullen delen over hoe toegang te krijgen tot elkaars markten en daar zaken te doen. Beide partijen zullen bovendien contactpunten voor mkb-bedrijven (mkb-contactpunten) opzetten, die zullen samenwerken bij het identificeren van manieren waarop het mkb kan profiteren van de kansen die de overeenkomst biedt. Het wegnemen van handelsbelemmeringen en het bevorderen van transparantie helpen om kosten te verlagen, procedures te stroomlijnen, efficiëntie te verbeteren en zekerheid voor bedrijven te bieden. Dit alles zal in het bijzonder gunstig zijn voor mkb-bedrijven die minder middelen hebben om deze vraagstukken aan te pakken. Ook ambitieuze regels voor het gebruik van elektronische contracten, elektronische facturen en papierloze handel zullen het met name voor mkb-bedrijven makkelijker maken om te opereren. Daarnaast dragen afspraken over het mkb bij aan het stimuleren van gebruik van het akkoord door vrouwelijke ondernemers, die voornamelijk in dit type bedrijven actief zijn.

Handel in diensten
In het hoofdstuk over diensten en investeringen spreken de verdragspartijen af om de wederzijdse markttoegang op het gebied van grensoverschrijdende handel in diensten en investeringen te bevorderen, onder andere door dienstverleners en investeerders uit de andere verdragspartij in gelijke gevallen op gelijke voet te behandelen en door geen kwantitatieve beperkingen aan het aantal dienstverleners en investeerders uit de andere verdragspartij op te leggen. Daarbij gelden de wederzijdse afspraken over investeringen voor zowel diensten als niet-dienstensectoren. Daarnaast bevat het akkoord afspraken over het tijdelijke verkeer van natuurlijke personen voor zakelijke dienstverlening (waaronder dienstverleners op contractbasis en zelfstandige professionals). Dit stelt Europese bedrijven in staat om bijvoorbeeld managers of specialisten op tijdelijke basis bij een filiaal in Indonesië te plaatsen. Daarbij blijft alle toepasselijke wetgeving over certificering, toegang, verblijf, sociale zekerheid en werk onverminderd van toepassing. Voor een aantal sectoren biedt het akkoord meer markttoegang dan de huidig geldende afspraken in de WTO-overeenkomst over de handel in diensten (*General Agreement on Trade in Services*, GATS). Zo biedt het akkoord verdergaande toegang aan Europese bedrijven voor onder andere maritieme transportdiensten, financiële dienstverlening en managementadviesdiensten. Ook bevat het hoofdstuk afspraken om de transparantie, toegankelijkheid en doelmatigheid van administratieve beoordelings- en goedkeuringsprocedures voor dienstverleners te verbeteren. Tot slot zijn de verdragspartijen specifieke regels voor bepaalde sectoren overeengekomen, waaronder voor bezorgdiensten, telecommunicatiediensten en financiële dienstverlening. Zoals in alle EU-handelsakkoorden vereist geen van de afspraken in dit hoofdstuk privatisering van publieke diensten en behouden publieke autoriteiten de beleidsruimte om publieke diensten te reguleren.

Overheidsaanbestedingen
Dit hoofdstuk bevat afspraken om ervoor te zorgen dat openbare aanbestedingsprocedures transparant, eerlijk en niet-discriminerend verlopen. Vanaf inwerkingtreding van de CEPA worden alle aanbestedingen gepubliceerd via een centraal elektronisch portaal om toegang tot aanbestedingsprocedures in beide verdragspartijen te vergemakkelijken. Daarnaast verbiedt de overeenkomst discriminatie op grond van buitenlands eigendom. Dat betekent dat alle EU-ondernemingen die in Indonesië gevestigd zijn in gelijke gevallen op gelijke voet als Indonesische bedrijven worden behandeld, net als Indonesische

ondernemingen die in de EU zijn gevestigd. Het akkoord bevat voor aanbestedingen nog geen afspraken over wederzijdse markttoegang, maar partijen spreken af om niet eerder dan drie jaar en niet later dan vijf jaar na inwerkingtreding van het akkoord onderhandelingen daarover te starten. Daarbij dient te worden opgemerkt dat Indonesië geen partij is (alleen 'waarnemer') bij de WTO-overeenkomst inzake overheidsaanbestedingen (*Government Procurement Agreement*, GPA) is, waardoor op dit moment nog geen afspraken over wederzijdse aanbestedingsmarkttoegang tussen de EU en Indonesië bestaan.

Digitale handel
De EU en Indonesië verbinden zich aan afspraken om digitale handel te faciliteren en te zorgen voor meer zekerheid voor bedrijven en bescherming van consumenten. In het akkoord worden afspraken gemaakt om bijvoorbeeld elektronische contracten te erkennen en grensoverschrijdende gegevensstromen te waarborgen. In het hoofdstuk wordt het wederzijdse recht om te reguleren benadrukt, bijvoorbeeld ter bescherming van persoonsgegevens en privacy. Verder is overeengekomen geen douanerechten te heffen op elektronische transacties tussen de partijen.

Intellectueel eigendom
In het hoofdstuk over intellectueel eigendom (IE) in het akkoord met Indonesië bevestigen beide partijen een toereikend niveau van bescherming en handhaving van IE-rechten te bieden. Het hoofdstuk adresseert een groot aantal IE-rechten, waaronder auteursrecht en naburige rechten, merken, modellen en geografische aanduidingen. Het hoofdstuk bevestigt de bescherming van bedrijfsgeheimen, en sluit aan bij de International Convention for the Protection of New Varieties of Plants 1991 (UPOV 1991) voor kwekersrechten. In lijn met de Nederlandse inzet in relatie tot ontwikkelingslanden n.a.v. de motie Sjoerdsma[10] bevat het akkoord bovendien geen octrooiverlenging (een zogenaamde WTO-TRIPS[11]-plus bepaling) voor geneesmiddelen. Verder bevat het een uitgebreid pakket civiele, administratieve en grensmaatregelen om inbreuken op IE-rechten aan te pakken, inclusief de bestrijding van namaak en piraterij. Ook bevat het hoofdstuk afspraken over samenwerking, informatie-uitwisseling- en technische bijstand op het gebied van intellectuele eigendomsrechten. Tot slot zijn er afspraken over de bescherming van 221 geografische aanduidingen van de EU in Indonesië, waaronder voor Nederland Gouda Holland, Edam Holland, Hollandse Geitenkaas en Jenever.

Handel en duurzame groei en ontwikkeling
Het akkoord tussen de EU en Indonesië bevat uitgebreide duurzaamheidsafspraken, opgenomen in het hoofdstuk handel en duurzame groei en ontwikkeling. Het doel van dit hoofdstuk is om de kansen die het akkoord biedt voor duurzame groei en ontwikkeling te benutten en om ervoor te zorgen dat de uitbreiding van de handels- en investeringsrelatie op een duurzame manier ingevuld wordt. De partijen streven zo naar grotere samenhang tussen handelsbeleid enerzijds en economisch-, sociaal- en milieubeleid anderzijds.

De verplichtingen die uit dit hoofdstuk volgen zijn afdwingbaar middels het geschillenbeslechtingsmechanisme van het akkoord. Ook al wordt in dit hoofdstuk

[10] Kamerstukken 2013-2014, 32605, nr. 147
[11] WTO Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights

een procedure geschetst die voorafgaat aan een officieel geschil. In uiterste gevallen is het mogelijk om handelsmaatregelen te nemen bij voortdurende niet-naleving van de afspraken die zien op in goed vertrouwen partij blijven bij de geratificeerde conventies van de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO) en de Overeenkomst van Parijs. De opname van de Overeenkomst van Parijs als essentieel element van het akkoord betekent dat wanneer een verdragspartij de verplichting om in goed vertrouwen partij te blijven bij die Overeenkomst niet nakomt, (een deel van) het CEPA verdrag opgeschort kan worden. De verdragspartijen dienen bij de beoordeling van een geschil rekening te houden met informatie verstrekt door de ILO en andere relevante multilaterale organisaties en kunnen ook advies vragen aan de *domestic advisory groups*.

Op het gebied van milieubescherming en klimaat committeren de partijen zich aan de effectieve implementatie van milieuverdragen, zoals het Raamverdrag van de Verenigde Naties inzake klimaatverandering (*Framework Convention on Climate Change,* UNFCCC) en de Overeenkomst van Parijs, de bescherming van (marine) biodiversiteit, het bevorderen van duurzaam bosbeheer en duurzame visserij, en het tegengaan van ontbossing, illegale handel in beschermde dier- en plantensoorten en illegale, ongemelde en ongereglementeerde visserij (IOO-visserij). De partijen zullen op bilateraal, regionaal en multilateraal niveau onder meer samenwerken om de transitie naar een groene economie te bevorderen. Daarnaast zullen de partijen handel en investeringen die bijdragen aan duurzame ontwikkeling stimuleren en zorgen dat waardeketens in lijn zijn met in het akkoord opgenomen internationale normen voor maatschappelijk verantwoord ondernemen, zoals de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen inzake maatschappelijk verantwoord ondernemen en de *UN Guiding Principles on Business and Human Rights*. De partijen spreken af specifieke maatregelen en initiatieven gericht op duurzaamheid en handel te bespreken in het gespecialiseerde comité voor handel en duurzame groei en ontwikkeling en waar nodig technische assistentie te bieden, om zo onder meer nieuwe kansen voor markttoegang voor duurzame producten te benutten. Ontwikkelingen en ervaringen gerelateerd aan de EU-Ontbossingsverordening (EUDR) kunnen ook aan de orde komen in het comité en dat zou kunnen bijdragen aan een effectieve implementatie van de EUDR.

De partijen spreken af om de fundamentele principes van de ILO, zoals vastgelegd in de fundamentele ILO-verdragen, te respecteren, te bevorderen en effectief te implementeren. Bovendien zullen ze zich inzetten om nog niet geratificeerde fundamentele verdragen te ratificeren. Met betrekking tot gendergelijkheid, erkennen de verdragspartijen dat inclusief handelsbeleid bijdraagt aan het versterken van vrouwelijke economische *empowerment* en gendergelijkheid. Ze spreken af om het akkoord te implementeren op een manier waarop mannen en vrouwen gelijke kansen krijgen onder het akkoord. Bovendien worden afspraken over het belang van monitoren en evalueren van de impact van het akkoord op vrouwen met betrekking tot handel gemaakt.

Tot slot wordt het voorzorgsbeginsel en het recht voor de verdragspartijen om te reguleren in het algemeen belang in dit hoofdstuk herbevestigd. Het voorzorgsbeginsel maakt het mogelijk om bij een imminente dreiging op voedselveiligheid en/of milieu in te grijpen, ook als er (nog) geen sluitend wetenschappelijk bewijs is. De partijen behouden het recht om wet- en regelgeving en beleidsmaatregelen vast te stellen of te wijzigen en streven daarbij

naar een hoog beschermingsniveau, waaronder ten aanzien van de bescherming van het milieu en arbeidsrechten.

Palmolieprotocol
Gezien de belangrijke rol van palmolieproducten in de handel tussen de EU en Indonesië, hebben de verdragspartijen een palmolieprotocol toegevoegd aan het akkoord. Dit heeft als doel om het CEPA akkoord maximaal te benutten voor het stimuleren van handel in duurzame palmolie. Het akkoord benadrukt het belang van het ondersteunen van kleine boeren, mkb en andere mensen in een kwetsbare positie in de palmolieketen. Onder het protocol worden een platform voor dialoog en een kader voor verdere samenwerking opgesteld. Daarnaast wordt toegezegd dat de mogelijkheden voor *sustainability assurance schemes* verkend zullen worden. Ook wordt afgesproken dat verdragspartijen ernaar zullen streven naleving van handelsgerelateerde duurzaamheidsregels door economische actoren te faciliteren.

Duurzame voedselsystemen
Het doel van dit hoofdstuk is om de samenwerking met Indonesië in het kader van de transitie naar duurzame voedselsystemen te versterken. Het hoofdstuk bevat bepalingen over samenwerking op specifieke aspecten van duurzame voedselsystemen, zoals op de duurzaamheid van de productie van voedsel, de verwerking, distributie en marketing van voedsel, de consumptie van voedsel en het voorkomen en verminderen van voedselverspilling. Daarnaast wordt ook de samenwerking versterkt met betrekking tot voedselveiligheid, AMR, bestrijden van voedselfraude en dierenwelzijn. De partijen spreken af om jaarlijks een actieplan op te stellen om de doelen in dit hoofdstuk na te streven.

Geschillenbeslechting
Dit hoofdstuk zet de geschillenbeslechtingsprocedures tussen verdragspartijen uiteen. Het doel van het hoofdstuk is de oprichting van een effectief en efficiënt nalevingsmechanisme ter voorkoming en beslechting van geschillen tussen de verdragspartijen over de interpretatie en toepassing van het akkoord, en om te komen tot een gezamenlijke oplossing. Het hoofdstuk is van toepassing op alle bepalingen van het akkoord, tenzij anders aangegeven.[12] Het hoofdstuk is ook van toepassing op de afspraken over handel en duurzame groei en ontwikkeling.

Indien een geschil ontstaat over de invulling of het naleven van bepalingen in het verdrag, zullen partijen trachten het geschil op te lossen door middel van consultaties. Deze zullen door één van de partijen aangevraagd moeten worden. Als partijen er onderling niet uitkomen, kan de oprichting van een onafhankelijk panel worden aangevraagd. Een panel bestaat uit drie leden die zich over het geschil buigen. Als het geschil gaat over bepalingen uit het hoofdstuk handel en duurzame groei en ontwikkeling, zullen de panelleden gekozen worden uit een aparte lijst, waarin experts op dit gebied opgenomen zijn. De partij waartegen de klacht gericht is dient maatregelen te treffen om het handelen tijdig in lijn te brengen met de bevindingen en aanbevelingen van het panel.

Indien de andere partij van mening is dat de maatregelen niet voldoende zijn om het handelen in lijn te brengen met de aanbevelingen van het panel, kan deze het panel verzoeken om over de kwestie te beslissen. In het uiterste geval kan de

[12] Uitgezonderd zijn: Secties A en B van hoofdstuk 5, Secties A en B van hoofdstuk 13, hoofdstuk 16, hoofdstuk 17, hoofdstuk 18 en hoofdstuk 19.

klagende partij besluiten om bepaalde verplichtingen, waaronder handelsconcessies zoals tariefverlagingen, tijdelijk op te schorten. Deze mogelijkheid is ook opgenomen voor schendingen van de verplichting om in goede trouw partij te blijven bij de reeds geratificeerde fundamentele ILO-verdragen en bij de Overeenkomst van Parijs. Er is voor de partijen geen mogelijkheid om tegen het bindende eindrapport van het panel in beroep te gaan.

Herzieningsclausule
De implementatie van het gehele akkoord wordt tien jaar na inwerkingtreding herzien en daarna wanneer dat opportuun wordt geacht. Enkele hoofdstukken bevatten afspraken over de mogelijkheid tot een eerdere herziening van specifieke afspraken.

3. Overzicht van onderzoeken naar de effecten van het akkoord: *Sustainability Impact Assessment*, impactanalyse van de Europese Commissie, SEO Economisch Onderzoek

3.1 Sustainability Impact Assessment

Het *sustainability impact assessment (SIA)* is in 2019 uitgevoerd in opdracht van de Europese Commissie. In het SIA wordt geconcludeerd dat CEPA een overwegend positief effect zal hebben op beide verdragspartijen. Op sociaal vlak zou het bijdragen aan een verhoging van lonen en zou het positief kunnen bijdragen aan mensenrechtenbescherming in Indonesië. De groei van handel als gevolg van het akkoord zou wel kunnen leiden tot een groei in koolstofuitstoot. Tegelijkertijd zou dit wel proportioneel zijn in verhouding tot de groei van het bbp. Met betrekking tot klimaatproblematiek, waaronder ontbossing, wordt de aanbeveling gedaan om samen te werken op gebruik van certificatieschema's in de palmoliesector.

3.2 Impactanalyse van de Europese Commissie

In de ex-ante economische evaluatie van de CEPA concludeert de Commissie dat het akkoord een duidelijke economische meerwaarde heeft voor beide partijen en past binnen de EU-agenda voor diversificatie en economische veiligheid.[13] Het akkoord schaft op termijn tarieven af op meer dan 98% van de tarieflijnen en bijna 100% van de handelswaarde, met 80% liberalisatie bij inwerkingtreding. Voor de EU wordt een structurele toename van het bbp geraamd op circa €16 mld (0,01%) en een groei van de export naar Indonesië van circa €6,4 mld, vooral in machines, motorvoertuigen, chemie, andere metalen en zakelijke diensten. Indonesië ziet een bbpeffect van ongeveer €27 mld (0,13%) en een exportgroei naar de EU van circa €2,6 mld, vooral in kleding, leer, plantaardige oliën en andere voedingsmiddelen.

Er wordt verwacht dat het akkoord gunstig uit zal pakken voor Europese boeren, omdat tarieven op landbouwproducten verlaagd worden, terwijl tegelijkertijd gevoelige landbouwproducten beschermd worden door uitsluiting van liberalisering (rijst, suiker, eieren, en de meest gevoelige pluimveeproducten) of quota (bv voor knoflook of producten met een hoog suikergehalte). Het akkoord en de tariefverlagingen zijn ook gunstig voor industriële sectoren, zoals de automobiel-, chemische en machinebouwsector.

[13] Economic analysis of the negotiated outcome of the EU-Indonesia Comprehensive Economic Partnership agreement (CEPA) - Publications Office of the EU.

Naast tariefverlagingen adresseert CEPA belangrijke non-tarifaire- barrières (o.a. technische normen, SPS, digitalisering, douane- en invoerprocedures) en creëert het betere markttoegang en rechtszekerheid voor diensten en investeringen, inclusief versoepeling van lokale-inhoudseisen in strategische sectoren (onder meer hernieuwbare energie en digitale economie). Het akkoord bevat een uitgebreid hoofdstuk over handel en duurzame groei en ontwikkeling, met bindende en handhaafbare bepalingen inzake arbeid, milieu, klimaat (waaronder de Overeenkomst van Parijs als essentieel element) en een specifiek protocol over duurzame palmolie. De kwantificeerbare effecten op CO_2-emissies zijn zeer beperkt; het model laat een geringe stijging in de EU en Indonesië zien, met een minimale daling mondiaal, terwijl de kwalitatieve duurzaamheidsbepalingen hierin niet volledig zijn meegenomen.

3.4 SEO Economisch Onderzoek

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van het ministerie van Buitenlandse Zaken[14], waarmee voldaan is aan de toezegging uit oktober 2025.[15] De doorrekening van SEO houdt rekening met zowel de directe effecten van een EU-Indonesië akkoord op de handel tussen Nederland en de Indonesië, als met de indirecte effecten van het akkoord op de handel tussen Nederland en Indonesië en andere landen. SEO gebruikt deze effecten om de verwachte reële groei van het Nederlandse bbp in kaart te brengen.

In het onderzoek concludeert SEO dat het EU-Indonesië akkoord over het geheel genomen positief is voor de Nederlandse economie. SEO schat dat als gevolg van CEPA de totale Nederlandse wereldwijde export en import beide toe zullen nemen met ongeveer EUR 1,6 miljard. De groei in wederzijdse handel concentreert zich grotendeels in de industriële goederen. Nederlandse export van industriële goederen neemt toe met EUR 1,6 miljard. Indonesische export van industriële goederen neemt toe met EUR 22,9 miljard. De Nederlandse export van landbouwgoederen neemt met EUR 5 miljoen toe. Ook vanuit Indonesië is de toegenomen handel in landbouwgoederen beperkt (namelijk 250 EUR miljoen). SEO berekent een kleine maar positieve welvaartsgroei voor Nederland met +0,006% van het BBP. Voor Indonesië is een groei met 0,33% voorzien.

Op verzoek van het ministerie, wordt in het SEO rapport ook ingegaan op handel in goederen met een ontbossingsrisico. SEO concludeert dat de tariefpreferenties uit CEPA ook van toepassing zijn op producten met een ontbossingsrisico, met palmolieproducten als grootste voorbeeld. Hoewel het akkoord in een vacuüm zeker een risico creëert op groei van import van producten die bijdragen aan ontbossing, wijst SEO op wetgeving zoals de EU ontbossingsverordening, die ook van toepassing is op uit Indonesië geïmporteerde producten. Ook wordt verwezen naar de duurzaamheidsafspraken en het palmolieprotocol die bij CEPA horen.

4. Kabinetsappreciatie van het akkoord

Het kabinet heeft een positieve grondhouding ten aanzien van handelsakkoorden en steunt een ambitieuze EU-handelsagenda, zoals ook gereflecteerd in het coalitieakkoord.[16] Ook uw Kamer ziet de meerwaarde in van het verstevigen van

[14] Expected economic effects of the EU Comprehensive Economic Partnership Agreement with Indonesia | Government.nl
[15] TZ202509-133
[16] Aan de slag - Coalitieakkoord 2026-2030 | Kabinetsformatie.

handelsrelaties met gelijkgestemde landen.[17] Zoals ook bij onderhandelingen met de Mercosur-landen en India gebeurde, kwamen de onderhandelingen met Indonesië in een stroomversnelling doordat het wereldwijde handelssysteem onder druk staat en de trans-Atlantische handelsrelatie onvoorspelbaar blijft. De EU en haar handelspartners zien dat handelsakkoorden bijdragen aan het bestendigen van bestaande relaties, voorspelbaarheid voor ondernemers en dat het wegnemen van technische handelsbelemmeringen of hoge heffingen nieuwe kansen bieden voor ondernemers. Bovendien kan een handelsakkoord bijdragen aan een gelijker speelveld, omdat onder het akkoord ruimte ingebouwd wordt voor dialoog over beleidsontwikkeling op bijvoorbeeld productiestandaarden. Ook kan een handelsakkoord zoals CEPA bijdragen aan een versterkte inzet op klimaatbescherming. In dit akkoord wordt bijvoorbeeld veel aandacht besteed aan het verduurzamen van de palmolieproductie, de energietransitie en het gezamenlijk tegengaan van ontbossing.

Markttoegang voor goederen
Het kabinet is overwegend positief over de afspraken over markttoegang voor goederen, daarbij rekening houdend met huidige handelsstromen tussen Nederland en Indonesië en de verwachte gevolgen van het akkoord voor de Nederlandse economie. Het akkoord zal onder meer aanzienlijke voordelen opleveren voor boeren, doordat de tarieven op landbouwproducten worden verlaagd, terwijl tegelijkertijd gevoelige EU-landbouwproducten worden beschermd. Daarnaast zal de CEPA belangrijke voordelen bieden in de auto-industrie, de chemische sector en de machinebouw. Indonesië is de dertiende economie buiten de EU, met een bbp van EUR 1,3 biljoen en bevolking van ruim 283 miljoen.[18] Tegelijkertijd is Indonesië momenteel slechts de 30e handelspartner van de EU wereldwijd en de vierde grootste handelspartner binnen ASEAN. Een markt met aanzienlijk onbenut potentieel, waar kansen liggen voor het Nederlandse bedrijfsleven.

Nederland importeert meer goederen uit Indonesië dan elke andere EU-lidstaat, mede door de rol als belangrijkste toegangspoort tot Europa en de historische relatie tussen Nederland en Indonesië. Belangrijke goederen aan de importkant van Nederland in 2025 zijn chemische producten, machines en machineonderdelen, dierlijke en plantaardige vetten en oliën, en voedingsmiddelen, dranken en tabak. In 2025 was Nederland de derde grootste EU-exporteur naar Indonesië. De Nederlandse goederenexport bestaat voornamelijk uit machine en machineonderdelen, chemische producten, landbouwproducten en kunststoffen en rubber.

Waar Indonesië momenteel een relatief moeilijk toegankelijke markt is, vanwege de relatief hoge importheffingen op sommige producten en een hoog aantal handelsbelemmeringen[19], maakt het akkoord handel met Indonesië voorspelbaarder en makkelijker voor ondernemers, inclusief voor het mkb. Dit sluit aan bij de behoefte van Nederlandse bedrijven die zakendoen in Indonesië aan heldere, transparante en uniforme regels en voorspelbaarheid in de implementatie en handhaving daarvan. Aangezien het akkoord afspraken bevat over het afbouwen van het grootste gedeelte van de relatief hoge importheffingen

[17] Kamerstuk 36 715, nr. 52
[18] GDP (current US$) | Data.
[19] In 2024 registreerde de Europese Commissie in Indonesië na China, Rusland, India en de VS het hoogste aantal handelsbelemmeringen.
https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=COM(2025)920&lang=en

naar nul, schat de Europese Commissie dat het Europese bedrijfsleven bij volledige inwerkingtreding van handelsovereenkomst hierdoor jaarlijks tot EUR 700 miljoen aan importheffingen zal besparen. De verwachting is dat EU-export met ruim EUR 6,4 miljard stijgt, met de grootste stijgingen in de machine-, auto-, landbouw- en basismetalensectoren.[20]

Daarnaast is meer markttoegang ook voordelig voor de Nederlandse consument. Een groter aanbod van producten uit Indonesië op de Europese markt verlaagt volgens SEO namelijk naar schatting het algemene prijsniveau voor landbouwproducten in Nederland met 0,03%. Dit biedt consumenten een groter aanbod van producten tegen een betere prijs.

Kritieke grondstoffen
Indonesië neemt een belangrijke positie in op de mondiale grondstoffenmarkt. Het land was in 2024 met 59% van de mondiale mijnbouwproductie de grootste producent van nikkel, en met 10% de tweede producent van kobalt.[21] Deze grondstoffen zijn van belang voor de productie van onder meer batterijen en elektrische voertuigen.

Het kabinet verwelkomt de afspraken die bijdragen aan voorspelbaardere toegang tot grondstoffen en aan de diversificatie van Europese grondstoffenketens. Het akkoord kan bijdragen aan grotere leveringszekerheid voor Europese bedrijven. Kritieke grondstoffen zoals nikkel en kobalt zijn van essentieel belang voor het behoud en de ontwikkeling van het concurrentievermogen van de Europese maakindustrie en in het verlengde daarvan de groene en digitale transities. Derhalve sluit het akkoord nauw aan bij de Nederlandse[22] en Europese[23] doelstellingen op dit gebied. Tegelijkertijd leidt het akkoord niet automatisch tot diversificatie. Aanvullende inzet om de leveringszekerheid van kritieke grondstoffen te vergroten, via de Nationale Grondstoffenstrategie, blijft daarom noodzakelijk.

Het kabinet acht het tevens positief dat het akkoord naast verbeterde toegang tot grondstoffen ruimte biedt voor samenwerking op het gebied van lokale verwerking en waardetoevoeging. De uitzonderingen op het verbod op exportheffingen laten Indonesië onder voorwaarden ruimte om binnenlandse verwerking te bevorderen. Voor het kabinet is het verder van groot belang dat in het akkoord expliciet aandacht wordt besteed aan duurzame ontwikkeling en verantwoorde mijnbouw. Het kabinet verwelkomt daarom de afspraken over milieueffectbeoordelingen en de verdere samenwerking op het gebied van internationale normen voor maatschappelijk verantwoord ondernemen.[24] Deze afspraken zijn essentieel om ervoor te zorgen dat de versterking van grondstoffenketens van winning tot verwerking gepaard gaat met bescherming van mens, milieu en volksgezondheid.

[20] Economic analysis of the negotiated outcome of the EU-Indonesia Comprehensive Economic Partnership agreement (CEPA) - Publications Office of the EU.
[21] Nederlandse afhankelijkheid van kritieke materialen | CBS
[22] Kamerstukken 32 852, nr. 224 en nr. 426
[23] Lijst kritieke en strategische grondstoffen van de Europese Unie https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/raw-materials/areas-specific-interest/critical-raw-materials_en.
[24] Onder andere de *UN Guiding Principles on Business and Human Rights* en de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen inzake maatschappelijk verantwoord ondernemen en de OESO *Guidance for Responsible Supply Chains of Minerals from Conflict-Affected and High-Risk Areas* behoren hiertoe.

Diensten en digitale handel
Voorts is het kabinet positief over de afspraken om de handel in diensten en investeringen te bevorderen, die kansen creëren voor Europese investeerders en dienstverleners. In 2024 exporteerde de EU voor EUR 5,8 miljard aan diensten naar Indonesië, waarbij de Nederlandse dienstenexport circa EUR 820 miljoen bedroeg waarbij het voornamelijk ging om vervoersdiensten en zeevaartdiensten. Deze cijfers onderstrepen het belang van voorspelbare en transparante afspraken over de grensoverschrijdende handel in diensten. De afspraken in het akkoord dragen bij aan meer rechtszekerheid voor dienstverleners en investeerders en maken grensoverschrijdende dienstverlening en investeringen door EU-bedrijven in Indonesië eenvoudiger, waardoor het bijvoorbeeld makkelijker en goedkoper wordt om specialisten uit Nederland in te zetten in financiële dienstverlening, maritieme transportdiensten en adviesdiensten. Tegelijkertijd bevat het akkoord de gebruikelijke waarborgen voor beleidsvrijheid van de verdragspartijen om hun eigen publieke diensten vorm te geven, bijvoorbeeld op het gebied van de gezondheidszorg en onderwijs, en blijven alle toepasselijke EU- en Nederlandse wetgeving op het gebied van toegang, verblijf, sociale zekerheid, werk en scholing onverminderd van toepassing. Wat betreft digitale handel sluiten de afspraken aan bij de Nederlandse inzet, waarbij bijzondere aandacht is voor de positie van het mkb en consumenten.

Overheidsaanbestedingen
Het kabinet is eveneens positief over de overeengekomen regels om de transparantie en eerlijkheid van publieke overheidsaanbestedingen te bevorderen. Deze regels maken het voor Europese bedrijven eenvoudiger om naar Indonesische overheidsaanbestedingen mee te dingen. Bovendien bieden de afspraken meer zekerheid door standaarden over de eerlijke en onpartijdige behandeling van aanbestedingsprocedures vast te leggen. Daarbij hoopt het kabinet dat de EU en Indonesië spoedig vervolgonderhandelingen over wederzijdse aanbestedingsmarkttoegang kunnen starten.

Handel en duurzame groei en ontwikkeling
De afspraken over handel en duurzame ontwikkeling zijn in lijn met de Nederlandse inzet en de inzet van de EU die in 2022 gepresenteerd is (de *TSD Review*). Door de opname van afspraken over de effectieve implementatie van verschillende multilaterale overeenkomsten kunnen verdragspartijen elkaar aanspreken op het niet naleven van verplichtingen die uit deze instrumenten volgen. Dit kan onder andere via reguliere geschillenbeslechting in het akkoord, waar verdragspartijen op terug kunnen vallen als een geschil met betrekking tot handel en duurzame groei en ontwikkeling niet via consultaties opgelost kan worden. De opname van de Overeenkomst van Parijs als essentieel element is een belangrijke uitkomst van de onderhandelingen, aangezien dit het mogelijk maakt om het akkoord op te schorten als de Overeenkomst niet nageleefd wordt. De mogelijkheid om als laatste middel tariefpreferenties op te schorten is ook voor het eerst bij een handelsakkoord opgenomen voor het geval verdragspartijen niet te goeder trouw partij blijven bij de geratificeerde fundamentele ILO-verdragen. Verder steunt het kabinet inhoudelijk de uitgebreide afspraken die in dit hoofdstuk zijn gemaakt om duurzame ontwikkeling, de groene transitie, arbeidsomstandigheden en de positie van vrouwen te bevorderen. Het akkoord biedt zo een belangrijk platform om de samenwerking met Indonesië op deze terreinen te versterken en is een bevestiging van de gezamenlijke ambitie om klimaatverandering tegen te gaan. Tot slot steunt het kabinet de afspraken die

zijn gemaakt over het faciliteren en stimuleren van handel in duurzame palmolieproducten.